

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Հ Ա Ն Ր Ա Պ Ե Տ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն
Ի Ր Ա Վ Ա Բ Ա Ն Ն Ե Ր Ի Մ Ի Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՎ

ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Թիվ 4 (62)

2013 թ.

Գլխավոր խմբագիր՝
Ի.գ.թ., պրոֆ. Լևոն Օհանյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
ՀՀ իրավաբանների միություն,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետ

Խ մ ք ա գ ր ա կ ա ն խ ո Ր Ի Ո Ւ Ր Պ

Սամվել Դիլբանդյան - Ի.գ.դ.

Գլխավոր խմբագրի տեղակալ

Դավիթ Մելքոնյան - Ի.գ.դ.

պատասխանատու քարտուղար

Գևորգ Դանիելյան - Ի.գ.դ.

Հարություն Խաչիկյան - Ի.գ.դ.

Արմեն Հայկյանց - Ի.գ.դ.

Գագիկ Համբարձումյան

Արթուր Վաղարշյան - Ի.գ.դ.

Սերգեյ Առաքելյան - Ի.գ.թ.

Վիգեն Քոչարյան - Ի.գ.թ.

Խմբագրության հասցեն՝

ՀՀ, 0025 Երևան,

Ալեք Մանուկյան 1, ԵՊՀ

իրավագիտության ֆակուլտետ:

Հեռ. 060-71-02-47

Էլ. կայք՝ www.orenq.am

Խմբագրությունը կարող է

հրապարակել նյութեր՝ համամիտ

չլինելով հեղինակների

տեսակետներին:

12 համակարգչային էջից ավելի

չպատվիրված նյութերը չեն

ընդունվում:

e-mail: ysu@ysu.am

Դասիչ՝ 77771

Տպագրական 7 մամուլ

Գրանցման թիվը՝ 798

Տպաքանակը՝ 500

Գինը՝ պայմանագրային

Հանձնված է շարվածքի

18.12.2013

Հանձնված է տպագրության

24.02.2014

С О Ю З Ю Р И С Т О В
Р Е С П У Б Л И К И А Р М Е Н И Я

ГОСУДАРСТВО И ПРАВО

Номер 4 (62)
2013 г.

Главный редактор:
к.ю.н., проф. Левон Оганян

Учредитель и издатель:
Союз Юристов РА,
Юридический факультет ЕГУ

Редакционный совет

Самвел Дилбандян - д.ю.н.
зам. главного редактора
Давид Мелконян - к.ю.н.
ответственный секретарь
Геворг Даниелян - д.ю.н.
Арутюн Хачикян - д.ю.н.
Армен Айкянц - д.ю.н.
Гагик Амбарцумян
Артур Вагаршян - д.ю.н.
Сергей Аракелян - к.ю.н.
Виген Кочарян - к.ю.н.

Адрес редакции:
РА, 0025 Ереван,
ул. Алека Манукяна 1, юридический
факультет ЕГУ.
Тел.: 060-71-02-47
e-mail: a_petrosyan@ysu.am
web: www.orenq.am

8 усл. печ. л.
Тираж: 500
Сдано в набор 18.12.2013
Подписано к печати 24.02.2014

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Սլավոյի ՊՈՂՈՍՅԱՆ

ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐԻ ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԱԴԱՐՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑ (ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ) ...5

Ռուսլան ՄԱՐԱՆԴՅԱՆ

ՀԱՆՐԱՔԿԵԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....11

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Варя ГЕВОРКЯН

К ВОПРОСУ О СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКОЙ РОЛИ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ20

Լևոն ՇԱԽՊԱՐՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ (1990-1995 թթ.)27

Ստեփան ՀԱՍԱՆ-ՋԱԼԱԼՅԱՆ

ԱՐՑԱԽԻ ՄԵԼԻՔՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱՎՈՐՈՒՄՆ ՈՒ ԻՐԱՎԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԸ.....32

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԵՎ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Տիգրան ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ

ԿԵՂԾՎԱԾ ԱՊԱՑՈՒՅՑՆԵՐԸ ԵՎ ԱԿՆՀԱՅՏ ՍԽԱԼ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՈՒԺԻ ՄԵՋ ՄՏԱԾ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԸ ՆՈՐ ԵՐԵՎԱՆ ԵՎԱԾ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՎ ՎԵՐԱՆԱՅԵԼՈՒ ՀԻՄՔ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ44

Евгения НИКОГОСЯН

ПРАВО НА ОБНАРОДОВАНИЕ КАК ЛИЧНОЕ НЕИМУЩЕСТВЕННОЕ ПРАВО АВТОРА49

Աշխեն ԴԱՐՍԼՅԱՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԱՌԱՆՋՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ59

Վարդուշ ԵՍԱՅԱՆ

ՀԱՅՑԻ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄԸ ՏՆՕՐԻՆՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ65

Քրեական Իրավունք եւ Դատավարութեան

Արսեն ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ԱՆՉԱՓԱՀԱՄԱՆԵՐԻ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԱՊԱՑՈՒՑՄԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ ԸՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 74

Լևոն ՕՂԱՆՅԱՆ

ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՀՈՂՎԱԾ 70-Ի ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ 82

Տիգրան ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՈՂՋԱՄԻՏ ԺԱՄԿԵՏԻ ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ ԸՍՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ 88

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Հեղինե ՀԱԽՎԵՐԴՅԱՆ

ՊԱՐՏԱԴԻՐ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ 95

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Հրաչիկ ՅԱՐՄԱՆՈՅԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱԿԻՃԱԿԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՄԱՅՐՑԱՄԱՔԱՅԻՆ ԵՎ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐՈՒՄ ԱՌԿԱ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ 103

Մակար ՄԵԼԻՔՅԱՆ

ՊԱՏԱՆԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ՄԱԿ-Ի ԽԱՂԱՂԱՊԱՀ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ 114

ՊԱՐՏԱԴԻՐ ԷԿՈՆՈՂԻԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ԾՈՒՌՋ

Հեղինակ ԱՆՎԵՐԴՅԱՆ

*ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասպիրանտ,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
Էկոլոգիական իրավունքի գիտակրթական կենտրոնի կրտսեր գիտաշխատող*

Էկոլոգիական ապահովագրության ինստիտուտի գործառնման շուրջ կեսդարյա պատմության ընթացքում ոլորտի իրավական կարգավորման շրջանակներում մշակվել են երկու հիմնական ձևեր՝ *պարտադիր և կամավոր*: Այս ձևերը բնորոշ են նաև ապահովագրության մի շարք այլ տեսակների, որոնց շրջանակներում առանձին դեպքերի համար ապահովագրության պահանջը բխում է օրենքից:

Պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության հարաբերությունները ևս ծագում են օրենքի ուժով՝ հիմք ընդունելով գործունեության կոնկրետ տեսակի հնարավոր բացասական ազդեցությունը շրջակա միջավայրի, դրա բաղադրիչների, մարդկանց կյանքի և առողջության, ինչպես նաև գույքի վրա:

Կամավոր էկոլոգիական ապահովագրությունն իրականացվում է գործունեության այն տեսակների դեպքում, երբ դրանց ազդեցությունները չեն գերազանցում օրենքով սահմանված շեմը, և միևնույն ժամանակ առկա է կողմերի փոխադարձ համաձայնությունը՝ կնքելու համապատասխան պայմանագիր: Այս դեպքերում, ինչպես ընդունված է միջազգային պրակտիկայում, էկոլոգիական ապահովագրության պոլիս ձեռք բերած սուբյեկտները այլ հավասար պայմանների դեպքում բանկերի և այլ ֆինանսական կառույցների համար համարվում են առավել վստահելի, հնարավորություն են ստանում օգտվելու հարկային և այլ արտոնություններից, բարձրացնում են իրենց կորպորատիվ-սոցիալական պատասխանատվության մակարդակը և այլն: Նշված առավելություններով հանդերձ՝ կամավոր էկոլոգիական ապահովագրության պայմանագրի կնքումը, բնականաբար, կախված է բացառապես տնտեսվարող սուբյեկտի կամահայտնությունից: Մինչդեռ պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության դեպքում տնտեսվարող սուբյեկտի կամահայտնությունը իրավական նշանակություն չունի, և որոշիչը օրենքով սահմանված պահանջն է, որն էլ իր հերթին հիմնված է նախատեսվող գործունեության տեսակի պարամետրերի վրա:

Վերոգրյալից ակնհայտ է, որ հենց գործունեության տեսակի վտանգավորության աստիճանն էլ դրված է էկոլոգիական ապահովագրության նշված ձևերի տարանջատման հիմքում: Այս մոտեցումը սկզբունքային նշանակություն ունի նաև ՀՀ-ում էկոլոգիական ապահովագրության ինստիտուտի ներդրման պարագայում համապատասխան չափանիշներ սահմանելու առումով:

Նշված խնդրի իրավական կարգավորումն ուրվագծելու նպատակով անհրաժեշտ է պատասխանել այն հարցին, թե *որոնք են գործունեության տեսակներն ըստ վտանգավորության (ռիսկայնության) աստիճանի դասակարգելու չափանիշները: Դրանք, փաստորեն, պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության կիրառման հիմք կլինեն*: Որպես

այդպիսի չափանիշների համակարգ՝ ընդունված է կիրառել շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության ենթակա գործունեության տեսակների ցանկը և դրանց սահմանային հզորությունները:

Սույն հոդվածի շրջանակներում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության ինստիտուտը մեր կողմից դիտարկվում է այն մասով, թե դրա կարգավորվածության վիճակը և առկա խնդիրները որքանով կարող են անդրադառնալ էկոլոգիական ապահովագրության ինստիտուտի արդյունավետության վրա: Չէ՞ որ նույնիսկ առանձին իրավական ակտով էկոլոգիական ապահովագրության հարաբերությունները համակողմանիորեն կարգավորելու պարագայում այդ ինստիտուտի գործառույցը պայմանավորված է լինելու էկոլոգիական, ինչպես նաև հարակից օրենսդրությամբ ամրագրված ինստիտուտներով և գործիքներով:

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության՝ փորձաքննության ենթակա գործունեության տեսակների ռիսկայնությունը՝ որպես պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության պայման:

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության՝ որպես էկոլոգիական իրավունքի ինստիտուտի և իրավական գործիքի նպատակն է ապահովել նախատեսվող տնտեսական գործունեության առանձին տեսակների էկոլոգիական ռիսկերի համակողմանի գնահատումը, դրանց նվազեցումը և կառավարման տեղային միջոցառումների մշակումը: Որպես որոշում ընդունելու համալիր գործընթաց¹, փորձաքննության շրջանակներում հաշվի են առնվում բնագիտական, տնտեսագիտական, սոցիալ-տնտեսական և նորմատիվ-իրավական պահանջների ու նկատառումների ամբողջությունը:

ՀՀ-ում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության հարաբերությունները կարգավորվում են «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքով² և «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության ենթակա նախատեսվող գործունեությունների սահմանային չափերի մասին» ՀՀ կառավարության որոշմամբ³: «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածը սահմանում է գործունեության այն տեսակները, որոնք կարող են իրականացվել միայն դրական փորձաքննական եզարակացության առկայության դեպքում, որը համապատասխան թույլտվություն ստանալու պարտադիր պայմաններից է:

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության ենթակա գործունեության տեսակների ցանկը բավականին ընդարձակ է և ներառում է շրջակա միջավայրի վրա բացասական ազդեցության պոտենցիալ ունեցող տարբեր ոլորտներ՝ էներգետիկա, լեռնահանքային արդյունաբերություն, քիմիական արդյունաբերություն, շինանյութերի արդյունաբերություն, մետալուրգիա, էլեկտրատեխնիկական, ռադիոէլեկտրոնային արտադրություն և մշակում, փայտի և թղթի արդյունաբերություն, թեթև արդյունաբերություն, սննդի արդյունաբերություն, ձկնային տնտեսություն, քաղաքաշինություն, քաղաքային տնտեսություն, թափոնների օգտագործում, բնության պահպանություն, գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն, ջրային տնտեսություն, ենթակառուցվածքներ, սպասարկման ոլորտ: Նշված ոլորտներից յուրաքանչյուրը ներառում է գործունեության համապատասխան ենթատեսակներ, որոնց համար «Շրջակա միջավայրի

¹ St`u Neil Craik. International Law of Environmental Impact Assessments. Process, Substance and Integration. Cambridge University Press. 2008, էջ 3:

² Ընդունվել է 20.11.1995 թ., ուժի մեջ է մտել 14.12.1995 թ., ՀՀԱԺՏ 1995/9:

³ Ընդունվել է 30.03.1999 թ., ուժի մեջ է մտել 25.04.1999 թ., ՀՀՊՏ 1999.04.15/9(75):

վրա ազդեցության փորձաքննության ենթակա նախատեսվող գործունեությունների սահմանային չափերի մասին» ՀՀ կառավարության որոշմամբ նախատեսված է ստորին շեն, որը գերազանցելու դեպքում փորձաքննությունը պարտադիր է: Գործունեության առանձին տեսակներ, անկախ հզորությունից կամ մասշտաբներից, պարտադիր ենթակա են փորձաքննության՝ հաշվի առնելով դրանց էկոլոգիական ռիսկերը:

Այժմ փորձենք քննարկել այն հարցը, թե նշված օրենքով սահմանված գործունեության տեսակների ցանկը որքանով կարող է ուղղորդող լինել պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության համակարգի կիրառման դեպքում: Այսինքն՝ արդյո՞ք պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության պոլիս ձեռք բերելու պայմանը ցանկում ընդգրկված գործունեության որևէ տեսակ իրականացնելն է, թե՞ անհրաժեշտ են նաև գործունեության նշված տեսակների լրացուցիչ բնութագրիչներ նման որոշում կայացնելու համար:

Ակնհայտ է, որ հիշյալ ցանկում տեղ գտած գործունեության տեսակները տարբեր աստիաձանի ազդեցություն են թողնում շրջակա միջավայրի վրա, ինչը կարևոր է հաշվի առնել պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության հարցը կարգավորելիս: Ազդեցությունների տարբերությունը բնականաբար ենթադրում է գործունեության տեսակների համապատասխան դասակարգում՝ ըստ ազդեցության ուժգնության, մասշտաբների, տևողության, հետագայում բացասական ազդեցությունների վերացման հնարավորության և այլ չափանիշների: Այսպիսի դասակարգման անհրաժեշտությունը հիմնավորվում է առաջին հերթին հենց շրջակա միջավայրի ազդեցության փորձաքննության գործընթացն արդյունավետ կազմակերպելու տեսանկյունից, քանի որ առավել նվազ ազդեցություն ունեցող գործունեության տեսակների համար կարելի է սահմանել դյուրին ընթացակարգ, և հակառակը: Միաժամանակ, այն հնարավորություն կտա ըստ հնարավոր ազդեցության անհատականացնել գործունեության այն տեսակները, որոնք իրականացնող սուբյեկտների վրա կտարածվի պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության պոլիս ձեռք բերելու պահանջը: Ըստ տրամաբանության՝ դրանք պետք է լինեն գործունեության այն տեսակները, որոնք շրջակա միջավայրի վրա *զգալի ազդեցություն* և հետևաբար առավել բարձր ռիսկեր ունեն: Այսինքն՝ պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության պայմանը պետք է գործի փորձաքննության ենթակա և առավել բարձր ռիսկեր ունեցող գործունեության տեսակ իրականացնող տնտեսվարողների համար:

Գործող իրավակարգավորման պայմաններում նման դասակարգում գոյություն չունի, ուստի պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության չափանիշների սահմանումը ենթադրում է «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածում ամրագրված գործունեության տեսակների դասակարգում ըստ ռիսկայնության՝ հաշվի առնելով նաև սահմանային հզորությունները: Նման դասակարգումը, իհարկե, պետք է տեղ գտնի պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության հարաբերությունները կարգավորող, ապագայում ընդունվելիք օրենքում: Մեր մոտեցումը հիմնավորվում է նրանով, որ ներկայումս քննարկվող օրենքը գործունեության տեսակների ռիսկայնության հետ իրավական հետևանքներ չի կապում, հետևաբար օրենքում գործունեության տեսակների դասակարգում սահմանել զուտ պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության նկատառումներով նպատակահարմար չենք գտնում:

Այս առնչությամբ դրական պետք է համարել այն, որ գործունեության տեսակների դասակարգման խնդիրը որոշակիորեն լուծվել է «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի նախագծում⁴: Այստեղ նախա-

⁴ ՀՀ բնապահպանության նախարարության պաշտոնական կայք՝ <http://www.mnp.am/?p=216>, 21.08.2013թ. դրությամբ:

տեսվող գործունեության տեսակները ըստ շրջակա միջավայրի վրա նվազող ազդեցության աստիճանի դասակարգված են «Ա», «Բ» և «Գ» կատեգորիաների: Այսինքն՝ «Ա» կատեգորիայի գործունեության տեսակներն ունեն շրջակա միջավայրի վրա *զգալի ազդեցություն*, «Բ» կատեգորիայի տեսակները՝ *միջին*, իսկ «Գ» կատեգորիայի տեսակները՝ *ցածր ազդեցություն*: Հարկ է նշել, որ նախագծում գործունեության տեսակների ցանկը և դրանց սահմանային հզորությունները համապատասխանում են «Շրջակա միջավայրի վրա տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների ընդունման գործընթացին հասարակայնության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» ՄԱԿ-ի ԵՏՀ կոնվենցիայի⁵ հավելված 1-ին: Չանդրադառնալով հիշյալ նախագծի համակողմանի իրավական գնահատականին, որը դուրս է մեր առջև դրված խնդիրներից, արձանագրենք, որ կիրառված մոտեցումն առաջադիմական է: Նախագիծն ընդունվելու դեպքում «Ա» կատեգորիայի գործունեության տեսակների ցանկը կարող է ուղղորդող լինել պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության հարցը որոշելիս: Միաժամանակ գտնում ենք, որ անհրաժեշտ կլինի նաև հաշվի առնել գործունեության առանձին տեսակների ազդեցության այլ բնութագրիչներ, որոնց ամբողջությունը թույլ կտա բացահայտել *զգալի ազդեցություն* հասկացության բովանդակությունը:

Իսկ ի՞նչ ենք հասկանում զգալի ազդեցություն ասելով. արդյո՞ք սա պարզ համեմատության վրա հիմնված գնահատողական կատեգորիա է, թե՞ իր հիմքում ունի որոշակի չափանիշներ: Արևմուտքում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության ինստիտուտի կիրառման շուրջ քառասունամյա փորձի արդյունքում մշակվել են երեք հիմնական չափանիշներ (պայմաններ), որոնցից մեկի կամ ավելիի առկայությունը բավարար է ազդեցությունը զգալի համարելու համար: Այդ չափանիշները հետևյալներն են.

1. *Նախատեսվող գործունեության չափը, մասշտաբը կամ հզորությունը*, այսինքն՝ երբ տվյալ բնութագրիչները գործունեության տվյալ տեսակի համար սովորականից մեծ են:

2. *Տեղադիրքը*, այսինքն՝ երբ նախատեսվող գործունեությունն իրականացվելու է հատուկ կարևորություն ունեցող կամ էկոլոգիապես առանձնակի զգայուն տարածքում (օրինակ՝ գերխոնավ տարածքներ, պետական արգելոցներ, ազգային պարկեր, հատուկ գիտական, հնագիտական, մշակութային կամ պատմական արժեք ներկայացնող վայրեր) կամ դրանց հարող տարածքներում, ինչպես նաև այն տարածքներում, որտեղ նախատեսվող գործունեությունը կարող է զգալի ազդեցություն ունենալ բնակչության վրա:

3. *Ազդեցությունը*, այսինքն՝ երբ նախատեսվող գործունեությունն ունի համալիր բացասական ազդեցություն, ներառյալ այնպիսիք, որոնք կարող են լուրջ հետևանքներ թողնել մարդկանց առողջության կամ արժեքավոր տեսակների և օրգանիզմների վրա, ինչպես նաև այն ազդեցությունները, որոնք վտանգում են ազդակիր տարածքի՝ նպատակային նշանակությամբ օգտագործման հնարավորությանը, և այն ազդեցությունները, որոնք առաջացնում են շրջակա միջավայրի հնարավորությունները գերազանցող լրացուցիչ բեռնվածություն⁶:

⁵ Ընդունվել է 25.06.1998 թ., վավերացվել է 16.05.2001 թ., ուժի մեջ է մտել 30.10.2001 թ., ՀՀԱԳՆՊՏ 2004.12.20/4(12):

⁶ Տե՛ս **Stephen Stec, Susan Casey-Lefkowitz**. The Aarhus Convention: An implementation Guide. New York, Geneva, 2000, էջ 94:

Համեմատությունից պարզ է դառնում, որ Նախածգում սահմանված ցանկը հիմնվում է միայն առաջին պայմանի վրա, մյուս երկուսը հանդիպում են առանձին բնապահպանական և բնառեսուրսային օրենքներում, սակայն ոչ թե որպես զգալի ազդեցության գնահատման չափանիշներ, այլ որպես որոշակի գործունեության իրականացման սահմանափակումներ: Օրինակ, «Սևանա լճի մասին» ՀՀ օրենքի⁷ 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Կենտրոնական, անմիջական և ոչ անմիջական ազդեցության գոտիներում արգելվում է Սևանա լճի էկոհամակարգերի վրա վնասակար ազդեցություն ունեցող ցանկացած տեսակի գործունեություն»: Այս դեպքում տնտեսական գործունեության բացառման չափանիշը նախատեսվող գործունեության *տեղադիրքն է*:

Հարկ է նշել, որ տնտեսական գործունեության սահմանափակման մասով առանձին բնապահպանական և բնառեսուրսային օրենքները մի շարք դեպքերում ունեն *բացառող* (ինչպես վերոգրյալ օրինակում), իսկ որոշ դեպքերում էլ՝ *սահմանափակող* նշանակություն: Օրինակ՝ «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենքի⁸ 20-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների պահպանման գոտում արգելվում է տնտեսական գործունեություն, որը կարող է սպառնալ այդ տարածքների էկոհամակարգերի կայունությանը, բուսական և կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների, գիտական կամ պատմամշակութային արժեք ունեցող օբյեկտների պահպանությանը»:

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության և էկոլոգիական ապահովագրության հարաբերակցությունը քննարկելիս հարկ է ուշադրություն դարձնել նաև փորձաքննության շրջանակներում ուսումնասիրվող փաստաթղթերի բովանդակության և հատկապես շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հաշվետվության արժանահավատությանը, որը, փաստորեն, կանխորոշում է փորձաքննության արդյունքը: Այս տեսանկյունից ուսանելի կարող է լինել մի շարք երկրներում (Ավստրիա, Լեհաստան և Սլովակիա) փորձաքննության ներկայացված փաստաթղթերի որակի (բովանդակություն, տվյալների արժանահավատություն, լրակազմություն) նկատմամբ արտաքին (այլ մարմնի կողմից) վերահսկողության կառուցակարգի կիրառումը⁹:

Ո՞ր փուլում է կնքվում պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության պայմանագիր:

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննությունն ավարտվում է նախատեսվող գործունեության վերաբերյալ դրական կամ բացասական փորձանմանական եզրակացություն տրամադրելով: Քանի դեռ փորձաքննության գործընթացը չի ավարտվել, և փաստացի հայտնի չէ գործունեության տվյալ տեսակի իրականացման հնարավորությունը, պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության պայմանագիր կնքելու մասին խոսք լինել չի կարող: Սակայն փորձաքննության դրական արդյունքի դեպքում առանձնակի կարևորություն է ձեռք բերում այն հարցը, թե որ փուլում պետք է կնքվի պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության պայմանագիր՝ բնապահպանական և բնառեսուրսային թույլտվություններ (այսուհետ՝ էկոլոգիական թույլտվություններ) ստանալուց առաջ, թույլտվությունները ստանալուց հետո¹⁰, թե՞ մինչև գործունեությունը փաստացի սկսելը:

⁷ Ընդունվել է 15.05.2001 թ., ուժի մեջ է մտել 04.07.2001 թ., ՀՀՊՏ 2001.07.04/19(151):

⁸ Ընդունվել է 27.11.2006 թ., ուժի մեջ է մտել 04.01.2007 թ., ՀՀՊՏ 2006.12.25/66(521):

⁹ Տե՛ս **Pavel Cerny, Jerzy Jendroska**. Transposition and implementation of EIA Directive in some EU Member States (with special emphasis on transport infrastructure cases) // elni Review. 2012 Special Edition, էջ 3:

«Վերջին օրերի օրենսդրության իմաստով էկոլոգիական թույլտվությունների ներքո պետք է հասկանալ շրջակա միջավայրի և դրա առանձին տարրերի վրա սահմանված որոշակի չափաքանակով բացասական ներգործություն ունենալու, ինչպես նաև առանձին բնական ռեսուրսների օգտագործման համար պետական լիազորված մարմնի կողմից տրված թույլտվությունները: Որպես օրինակ՝ կարելի է նշել թափոնների հեռացման, մթնոլորտային օդ կատարվող արտանետումների, ջրօգտագործման, անտառօգտագործման, ընդերքօգտագործման համար տրվող թույլտվությունները և այլն: Տնտեսական գործունեության մի շարք, հատկապես՝ շրջակա միջավայրի վրա զգալի ազդեցություն ունեցող տեսակների համար պահանջվում է ստանալ մեկից ավելի թույլտվություններ, որոնցից յուրաքանչյուրի տրամադրման համար համապատասխան ենթօրենսդրական ակտերով սահմանված են հատուկ կարգեր և պայմաններ:

Էկոլոգիական թույլտվությունների ինստիտուտը էկոլոգիական ապահովագրության ինստիտուտի գործառնման տեսանկյունից դիտարկելիս առանցքային է այն հարցը, թե արդյո՞ք թույլտվությունների տրամադրումը, ի թիվս այլ պայմանների, պետք է պայմանավորված լինի նաև տնտեսվարողի՝ էկոլոգիական ապահովագրության պոլիս ձեռք բերելու հանգամանքով, թե՞ ոչ: Իհարկե, խոսքը գործունեության այն տեսակների համար անհրաժեշտ թույլտվությունների մասին է, որոնք իրականացնող սուբյեկտների համար պարտադիր է լինելու էկոլոգիական ապահովագրությունը:

Ինչպես արդեն նշվել է վերևում, էկոլոգիական ապահովագրության առարկա հանդիսացող գործունեության տեսակներն ունեն զգալի ազդեցություն և ենթակա են շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության: Սա նշանակում է, որ դրական փորձաքննական եզրակացություն ստանալուց հետո տնտեսվարողը պարտավոր է ձեռք բերել էկոլոգիական ապահովագրության պոլիս, որը պարտադիր պայման է լինելու համապատասխան գործունեությունը սկսելու համար: Այսինքն՝ էկոլոգիական թույլտվություններ ստանալու գործընթացն ամեն դեպքում հաջորդելու է համապատասխան ապահովագրական պոլիս ձեռք բերելուն: Եվ գործնականում տնտեսվարողը թույլտվությունների տրամադրման փուլում պետական լիազորված մարմնին կներկայացնի պոլիսի առկայությունը հավաստող փաստաթղթերը: Քանի որ, գործող օրենսդրության համաձայն, յուրաքանչյուր թույլտվության համար տնտեսվարողը պարտավոր է ներկայացնել առանձին հայտ, հարց է առաջանում, թե ե՞րբ է նպատակահարմար ներկայացնել ապահովագրական պոլիսը, և արդյո՞ք յուրաքանչյուր դեպքում այն պահանջելու չի համարվի անհամաչափ վարչարարություն:

Գործող իրավակարգավորման պայմաններում իրատեսական լուծում կարող է լինել էկոլոգիական ապահովագրական պոլիս ձեռք բերած սուբյեկտների միասնական էլեկտրոնային բազայի ստեղծումը, որի տվյալները հասանելի կլինեն էկոլոգիական թույլտվություններ տրամադրող մարմիններին: Իհարկե, այս մեխանիզմի կիրառումը ենթադրում է համապատասխան իրավական կարգավորում:

Էկոլոգիական թույլտվությունների համակարգի մասին խոսելիս հարկ է անդրադարձնալ նաև դրա զարգացման տեսանելի հեռանկարին, որը շրջակա միջավայրի աղտոտման համալիր կանխարգելման և հսկման կարգավորման (այսուհետ՝ IPPC) համակարգն է: Համապատասխան օրենքի ընդունումը «Վ-ում, որը կկարգավորի նաև էկոլոգիական թույլտվությունների կապակցությամբ առաջացող հասարակական հարաբերությունները, նախատեսվում է 2015 թվականին: Այն փոխարինելու է էկոլոգիական թույլտվությունների գործող համակարգին՝ թույլտվությունների ստացման համար ներդրելով տնտեսվարողների համար առավել ոլորին «մեկ պատուհանի» սկզբունքը: IPPC

համակարգի հիմնական առավելություններից են անհարկի վարչարարության կրճատումը, բոլոր բնապահպանական և բնառեսուրսային թույլտվությունների տրամադրումը միասնական ընթացակարգով առավելագույնը 240 օր ժամկետում¹⁰: IPPC-ի շրջանակներում անհրաժեշտ թույլտվությունները տրամադրվում են դրական փորձաքննական եզրակացություն ստանալուց հետո՝ մինչև գործունեությունը փաստացի սկսելը: Այս պարագայում գտնում ենք, որ էկոլոգիական ապահովագրության պոլիսի առկայությունը պետք է համապատասխանի էկոլոգիական թույլտվություններ ստանալուն:

ԵՄ-ում IPPC համակարգը (ներդրվել է «Աղտոտման համալիր կանխարգելման և հսկման կարգավորման մասին» Եվրոպայի խորհրդի 96/61/EC դիրեկտիվի¹¹ հիման վրա) գործում է 1996 թվականից և փաստորեն տնտեսական գործունեության էկոլոգիական կարգավորման կենտրոնական տարրն է: Այն տնտեսության առավել քան երեսուն ճյուղերի համար թույլտվությունների տրամադրման համալիր ընթացակարգ է, ինչպես օրինակ՝ մետալուրգիան, հանքարդյունաբերությունը, քիմիական արդյունաբերությունը, թափոնների վերամշակումը և այլն: Այն էկոլոգիական ստանդարտների համաեվրոպական միասնական համակարգի, ինչպես նաև լավագույն հասանելի տեխնոլոգիաների (BAT – Best available technologies) ներդրումները խրախուսելու նպատակ է հետապնդում¹²:

Պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության կիրառման տեսանկյունից IPPC համակարգի ներդրումը ենթադրում է ապահովագրական պոլիսի առկայությունը դիտել որպես համապատասխան թույլտվություն տրամադրելու պայման: Հետևաբար առաջարկում ենք «Շրջակա միջավայրի պահպանության քաղաքականության մասին» ՀՀ ընդունվելիք օրենքում էկոլոգիական ապահովագրության պոլիսի առկայությունը սահմանել որպես թույլտվության հարցը լուծելու պարտադիր պայմաններից մեկը գործունեության այն տեսակների համար, որոնք պետք է լինեն պարտադիր էկոլոգիական ապահովագրության առարկա: Նման մոտեցման օրենսդրական ամրագրումը հնարավորություն կտա գործունեության առանձին վտանգավոր տեսակների համար ընդգծել կանխարգելման սկզբունքի առաջանայնությունը և, իհարկե, բուն գործունեության իրականացման փուլում նվազեցնել վարչարարությունը:

¹⁰ Տե՛ս ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի էկոլոգիական իրավունքի գիտաուսումնական կենտրոնի կայք՝ http://www.elrc.yu.am/?page=news&id=154&type=5&language_id=1 22.08.2013թ. դրությամբ:

¹¹ OJ L 257, 10.10.1996, p. 26-40:

¹² Տե՛ս **Stefan Scheuer**, EU Environmental Policy Handbook: A Critical Analysis of EU Environmental Legislation. Brussels, 2005, էջեր 177, 181:

ON SEVERAL ISSUES OF APPLICATION OF MANDATORY ENVIRONMENTAL INSURANCE

Heghine HAKHVERDYAN

PhD student at the Chair of Civil Procedure of YSU

Junior researcher at Environmental

Law Research Center of Faculty of Law, YSU

This article is devoted to several legal issues of application of mandatory environmental insurance, namely, the criteria and timing.

In the light of both the current EIA legislation and EIA law draft submitted to the National Assembly of RA, criteria for mandatory environmental insurance are scrutinized. The level of environmental risk based on each activity type and its thresholds is substantiated to serve as a basic condition for application of mandatory environmental insurance. In the same time, taking into account different approaches applied in current law and the law draft, particularly lack of any classification in the current law and three-group classification of activities in the draft, corresponding suggestions for legal regulation are drawn up for both situations.

The issue of timing (stage) of signing environmental insurance contract is discussed within the framework of obtaining environmental permissions, which, according to RA legislation, follow the EIA procedure and precede the actual activities. Based on considerations of strengthening the application of precautionary principle for activities bearing significant environmental risk, maintaining proportionate administration and for the sake of ensuring the quality of environment and human health, it is substantiated that in cases of mandatory environmental insurance, the contract is to be signed in the stage of applying for environmental permissions.